

МЕХАНІЗМ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО ВПЛИВУ НА ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ

Соціально-демографічна криза сучасної України вимагає ретельнішого підходу до визначення можливостей її подолання. Використовуючи лише окремо визначені заходи демографічної політики, що мають виключно тактичний характер, та спрямовані на поліпшення лише окремого аспекту, приречені на невдачу. Розуміння першопричин наявних ускладнень та створення комплексної довгострокової програми заходів, спрямованих на подолання демографічної кризи, та усунення можливостей її появи в майбутньому – єдиний адекватний шлях до гуманізації суспільних відносин.

Грошово-кредитні відносини, та важелі, що є похідними від них – є ефективним способом впливу на демографічні події та тенденції суспільного розвитку, оскільки сучасна демографічна криза в Україні викликана саме економічними негараздами.

Рівень життя населення здійснює безпосередній вплив на тривалість життя та причини смертності. Населення отримує доходи переважно у грошовій формі, що забезпечують його життєвий рівень. Саме грошова форма, як форма універсального обмінного еквіваленту, спрощує механізм задоволення потреб, ліквідує або мінімізує витрати обміну отриманої продукції на необхідний товар. Додатковим корисним фактором, є економія часу, яку дозволяє здійснювати грошова форма доходів, зокрема в моменти, критичні для здоров'я людини. Так, наприклад, спрощується та прискорюється механізм придбання ліків, оплата термінової платної медичної допомоги, транспортування постраждалих внаслідок нещасних випадків тощо.

В той же час отримання доходів у товарній формі, спроможне пришвидшувати задоволення первинних та невідкладних потреб лише гіпотетично. Будуємо таку модель: у випадку відсутності в сільській

місцевості аптек, люди можуть зберігати здоров'я та життя, отримуючи платню у вигляді медикаментів, в тому числі й інсуліну. Але в цілому, грошова форма доходів, за умов наявності розвинутої мережі ринкових відносин та ринкової інфраструктури, на даний момент є сприятливішою з огляду на збереження чисельності населення та тривалості його життя в умовах відсутності посух, голоду, стихійних лих чи техногенних катастроф.

Рівень доходів в умовах змішаної економіки формується не лише за рахунок особистих доходів, а й державних трансфертів. Держава має гарантувати кожному громадянину певний рівень благ і послуг – за рахунок як внесків самого громадянина, так і перерозподілу ресурсів поміж населенням з метою його матеріального забезпечення [4, с. 309].

Розмір сукупного рівня доходів населення, що є головним чинником уникнення смертності внаслідок відсутності економічних ресурсів, може здійснювати позитивний вплив на демографічні тенденції лише у випадку його співставлення з наявним рівнем цін, а також темпів інфляції та зростання доходів у довгостроковому періоді.

Адаптуючи загальновідому формулу закону грошового обігу, розроблену І. Фішером,

$$M \times V = P \times Q$$

розширюємо її у відповідності до поставленого завдання. Отримуємо, третю складову, вводячи нову позначку: K – чисельність населення.

$$M \times V = P \times Q = K$$

Співвідношення обсягу грошової маси до обсягу ВВП та чисельності населення в національній економіці за умов відносно стабільного рівня цін, та існуючої адекватної системи розподілу та перерозподілу доходів в умовах

наявності середнього класу, що включає до себе більшість населення, створює нові засади та пріоритети в галузі регуляторно-промислової, грошово-кредитної та соціально-демографічної політик. За умов наявності ускладнень у будь-якій сфері (обсяг виробництва, рівень його монетизації чи демографічні ускладнення) держава може застосовувати відповідні важелі щодо врівноваження трьох складових такого рівняння. Останній елемент, тобто чисельність населення, в даному рівнянні має бути визначальним, а перший і другий мають бути залежними від нього. Зростання чисельності населення, за умови його платоспроможності, автоматично викликає зростання потреб, що в умовах повноцінного функціонування ринкового механізму буде викликати зростання обсягу національного виробництва. Відтак і зростання грошової маси є необхідним для викупу усього обсягу виробництва, отже досягається врівноваженість усіх трьох складових.

Скорочення обсягів виробництва за умови збереження інших складових рівняння стабільними, буде призводити до зростання рівня цін, зростання рівня безробіття та скорочення рівня доходів населення. В той же час ефективне управління грошовою масою, із здійсненням адекватного контролю за рівнем цін буде сприяти розширенню можливостей задоволення потреб населення та позитивно впливати на демографічні процеси.

Не останню роль у системі грошового обігу відіграють різноманітні фінансові інститути. Важливу роль відіграє розвиток небанківського фінансово-кредитного сектору, як джерело залучення додаткових коштів на споживчі потреби населення в спеціалізованих секторах. Йдеться, в першу чергу, про позиково-ощадні асоціації; також ефективним способом позитивного впливу на демографічні процеси є пенсійні фонди та страхові компанії. Широкий розвиток медичного страхування в країнах світу обумовлений наявністю великої кількості його позитивних якостей: воно органічно доповнює державну систему охорони здоров'я; забезпечує вільний доступ і високу якість медичної допомоги; є найбільш прибутковим способом вкладення капіталу [1, с. 21].

Банки повинні мати можливість отримувати доходи від своїх операцій або ж право на прибутки та збитки. Вони повинні самі оцінювати свої ризики, насамперед кредитні [5, с. 167]. Йдеться, зокрема, про фінансову незалежність банків, що є запорукою їх економічної свободи.

Однією з первинних причин сучасної економічної та демографічної кризи в Україні був різкий перехід від державного планування до капіталізму «Laissez Faire». Лібералізація цін, що відбулася, дозволяє нагромаджувати надприбуток за рахунок підвищення цін в окремих секторах економіки [3, с. 38]. В умовах високого рівня монополізації багатьох секторів економіки, це призводить до «роздування» грошової маси з концентрацією її лише у певного кола осіб, що представляє собою незначний прошарок населення. Решта осіб при цьому позбавляються можливостей повноцінного економічного споживання, що негативним чином впливає на існуючі демографічні тенденції.

Один із стратегічних напрямів підвищення суспільного добробуту через механізм перерозподілу національного багатства має здійснюватись за допомогою фінансових інструментів, що є трансформованою формою грошей, з певним рівнем ліквідності. Зокрема йдеться про акції, як інструмент корпоратизації неприродних прихованих монополій. У разі застосування цього важеля впливу одночасно досягається декілька позитивних ефектів: вже згаданий перерозподіл власності з метою підвищення рівня маєтності населення та формування середнього класу, створення громадського контролю за механізмом формування ціни та його економічним обґрунтуванням, а також за якістю результатів виробництва. В обох випадках відбувається вплив на рівень заможності мешканців країни/регіону, як чинника впливу на демографічні процеси, а в другому випадку йдеться ще й про запобігання смертності чи про погіршення рівня здоров'я, що можуть бути пов'язані зі споживанням продукції недостатнього рівня якості.

Інший вид фінансових інструментів, такий як облігації державної чи муніципальної позики може застосовуватись для фінансування спеціальних програм, спрямованих на поліпшення рівня соціально-інфраструктурних потреб. Йдеться про паралельне застосування кредитних відносин (отримання позик) та використання фінансових інструментів в якості їх оформлення (емісія та розподіл облігацій).

Плата, що користувачі вносять за послуги, сприяє більш економному веденню господарства і, таким чином, зменшенню потреб в цих послугах. Це в свою чергу забезпечує гнучке джерело доходів, що забезпечує експлуатацію і можливе розширення, якщо в цьому виникає потреба [6, с. 23].

В Україні вже є певна практика випуску муніципальних позик. З 1995 року муніципальні позики випускали 8 міст. Величина запозичень через емісію цінних паперів є невеликою, оскільки механізми реалізації місцевих запозичень потребують суттєвого вдосконалення [7, с. 66].

Доволі актуальним питанням є форма власності об'єктів комунальної власності. Питома вага комунальних підприємств сягає 70%, але досвід показує, що реструктуризація цієї галузі вже дозволила залучити значні інвестиційні ресурси для її розвитку й покращення [7, с. 67]. Однак державна власність не є необхідною, якщо є можливість субсидувати приватну систему розподілу [9, с. 140].

Не менш актуальним питанням у випадку залучення приватного капіталу до забезпечення населення комунальними послугами є дилема приватизації зазначених об'єктів чи здача їх в оренду. Дедалі більша частка населення схиляється до оренди, як прогресивнішого способу майнового управління та інструменту посилення рівня демократизації, зокрема в аспекті залучення громад до управління муніципальною власністю.

Однією з форм оренди, як специфічної форми кредитних відносин, спроможної здійснювати вплив на демографічні процеси є лізинг. Так, ефективним важелем може бути створення довгострокової програми лізингу

очисних споруд із відповідним правовим та інституціональним забезпеченням з метою поліпшення екологічного стану. Також лізинг в поєднанні з іншими кредитними важелями може бути застосований в організації виробничих відносин.

Зручною формою фінансування виробничого проекту є лізинг, який використовує орендні відносини для податкових та інших вигод. Цей фінансовий інструмент часто комбінують із кредитом в грошовій формі [8, с. 38].

За умов загальної тенденції «переростання товарно-грошового господарства в товарно-кредитне» [11, с. 451], зростає роль кредитних ресурсів для здійснення фінансових інвестицій та рівень участі у створенні та розвитку демографічного капіталу. При цьому важливе значення мають управління рівнем відсоткової ставки на споживчий та інвестиційний кредити, як важелі розширення рівня доходів. Кредитні ресурси при цьому можуть бути використані в якості соціальних інвестицій з метою формування демографічного капіталу та його подальшого перетворення на людський капітал. За умов такого підходу, зростання демографічного капіталу може відбуватись швидшими темпами за зростання матеріального капіталу, як чинника переходу до постіндустріальних виробничих відносин.

З трьох основних джерел інвестування людського відтворення та розвитку (що надходять від роботодавця, держави та домашнього господарства), основне навантаження, особливо при народженні дитини та протягом усього періоду перебування її у стані утримання, покладається на сім'ю. Тому надзвичайно важливим є гарантування державою отримання працюючими батьками доходів, необхідних для забезпечення розширеного відтворення „людського капіталу” на початковому етапі розвитку дитини, а також забезпечення необхідного рівня освіти, культури, охорони здоров'я, житлових умов тощо [2, с. 26].

Принциповим моментом при формуванні державної кредитної політики є встановлення цін на житло при молодіжному кредитуванні без визначення

його «капіталізованої вартості», як передумова забезпечення молодих сімей житлом та непрямий спосіб стимулювання народжуваності.

Міграції населення в багатьох випадках є наслідком міграції грошей. Навіть маятникові та сезонні міграції населення знаходяться в певній залежності від сталої міграції виробничого та позичкового капіталу. Акумуляція певної кількості вільних грошових засобів у межах певної території викликає механічний приріст населення до зазначених місцевостей. Отже, стимулювання розвитку діяльності фінансово-кредитних установ у регіональному секторі – важіль сприяння позитивізації демографічних тенденцій, або принаймні способом управління системою розселення населення.

Обсяг заощаджень, тобто та частина доходу домогосподарств, що не споживається, є індикатором задоволення потреб – чим більшою є частка заощаджень в структурі доходу – тим ліпші створені умови для споживчого та чисельного зростання домогосподарств. За умов впровадження важелів впливу на демографічні процеси на макро- та мікрорівні, доречним є аналіз граничної схильності до заощадження, після запровадження кожного заходу.

Перетворення заощаджень домогосподарств на активний фінансовий капітал – спосіб підвищення доходів домогосподарств, швидкості обігу грошей та рівня активності господарської діяльності. Такий напрямок впливу здійснюється через підвищення відсоткової ставки на внески населення, мінімізацію банківської маржі та механізм інвестицій в людський капітал, зокрема у напрямку підвищення економічної грамотності населення. Те саме стосується і вкладання грошей у сумнівні операції, зокрема у фінансові піраміди та різноманітні «трастові» компанії.

Валютне регулювання, ступінь конвертованості валюти та режим валютного регулювання – один з чинників забезпечення внутрішнього ринку товарами, якими його неспроможна наповнити національна економіка. Рівень життя, стан здоров'я, або, навіть і рівень смертності населення можуть залежати від наявності, ціни та якості певних груп товарів. Розмір валютного

коридору та частота коливань валютного курсу визначають співвідношення експорту та імпорту, їх динаміку, здійснюючи таким чином вплив на розмір ВВП [13, с. 185]. Суттєві валютні коливання підвищують валютні ризики, зменшуючи обсяги іноземних прямих та портфельних інвестицій, та сприяють вивозу капіталу. Ці явища є індикаторами погіршення загального демографічного клімату.

Фінанси, як система грошових відносин, є джерелом формування державного та регіонального бюджетів, у відповідності до можливостей та рівня усвідомлення демографічних ризиків. Гуманізація суспільного життя вимагає збільшення обсягів інвестицій у розвиток людського капіталу, на первинній стадії його становлення – рівні демографічного відтворення та збереження його біологічної якості.

Грошово-кредитні відносини є невід’ємною складовою сучасного суспільно-економічного життя, здійснюючи вплив на більшість сторін життя населення.

Література

1. Архіпова Н. Проблеми впровадження медичного страхування в Україні // Теорії мікро-макроекономіки. Випуск 25, 2006 р. С. 20-24.
2. Батажок С. Система реалізації соціально-економічних гарантій в умовах транзитивної економіки // Теорії мікро-макроекономіки. Випуск 25, 2006 р. С. 24-29.
3. Гесць В. Економіка України: моделі реформування, зміна структури та прогнози розвитку. – К.: Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, 1993 р. – 120 с.
4. Дзюбик С., Ривак О. Основи економічної теорії. – К.: Основи, 1994. – 336 с.
5. Зрушення до ринкової економіки. Реформи в Україні: погляд зсередини / За ред. Л. Гоффмана і А. Зіденберга. – К.: „Фенікс”, 1997 р. – 288 с.

6. Муніципальні фінанси для України./Підготовлено для: Бюро житлових та міських програм Агенції міжнародного розвитку США, Вашингтон, О.К. 20523/Інститут державного управління і самоврядування при КМ України. –К., 1994. – 60 с.
7. Партнерство публічної влади, громадськості та приватного сектору у процесах місцевого розвитку: Монографія / Ін-т реформ; Є.О. Фишко, О.В. Бойко-Бойчук, В.М. Вакуленко, Н.А. Сич, А.Ф. Ткачук, І.Ф. Федів; За ред. Є.О. Фишка. – К.: Вирій, 2003. – 168 с.: іл.
8. Практичні аспекти інвестиційної політики на місцевому рівні / Вдович П., Григоренко Ю. та ін. – К.: Інститут реформ, 2003. - 48 с.
9. Розпутенко І. Управління державними видатками в перехідних економіках. – К.: Основи, 1993. – 223 с.
10. Хорошковський В. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями. – К.: «Інтелект», 2002. – 428 с.
11. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К.: Логос, 2003. - 631 с.
12. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Валютне регулювання: Навч. посіб. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 359 с.
13. Яковенко Р. В. Врахування демографічних показників у макроекономічному рахівництві як одна з передумов поліпшення демографічного стану / Роман Яковенко // Підприємництво, господарство і право. – К. : Інститут приватного права і підприємництва АПрН. – 2006. – № 11 (131). – С. 184–185.

ЯКОВЕНКО Р. В.,
к.е.н., доцент